

Keşif Defteri Işığında Erzincan-Refahiye/Yazıgediği Köyü'nde Bulunan Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa Camisi

Funda NALDAN¹ - Selçuk SEÇKİN²

ÖZ

Cami, Erzincan'ın Refahiye ilçesine bağlı Yazıgediği köyünde bulunmaktadır. Giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre Bahriye Nazırı³ Hasan Hüsnü Paşa tarafından 1893 yılında yaptırılmıştır. 1891 yılından önce caminin inşası için projesi Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa tarafından hazırlanmış, ancak gerekli olan araç ve gerecin olmadığı 1891 yılında Nezareti- Umur-ı Bahriye (Deniz İşleri Bakanlığı) tarafından bildirilmiştir. Daha sonra cami bu köyde bir ihtiyaç olması üzerine 1893 yılında tamamlanmıştır. Cami dikdörtgen plan özelliğinde olup düz ahşap tavan ile örtülmüştür. 16 adet ahşap ayak tarafından üst örtü desteklenmektedir. Orta bölümde bulunan ahşap ayaklar üzerinde bulunan yastıklarda ahşap oyma tekniği ile yapılmış madalyona benzer süsleme bulunmaktadır. Son cemaat yeri bulunmayan caminin kuzey bölümüne sonradan giriş mekanı eklenmiştir. Cami, beton harç ile sıvandığından duvar örgüsü görünmemektedir. Ancak beden duvarlarındaki sıva izleri ve dökülmelerden anlaşılacağı üzere kesme taş malzeme ile kaplanmıştır. Harim kapısı ve pencere sövelerinde de kesme taş malzeme kullanılmıştır. Güney yönde yer alan mihrap, sonradan yağlı boya ile boyanmıştır. Minber sonradan eklenen yeni bir unsurdur. Kuzeyde batı yönden merdivenle çıkılan kadınlar mahfili, doğu-batı doğrultuda uzanmaktadır. Caminin plan ve mimari özellikleri, Erzincan ilindeki cami mimarisi ile paralellik göstermektedir. Osmanlı Döneminde inşa edilen bu camiler küçük boyutlu, sade ve basit bir mimariye sahiptirler.

Yapılan çalışmada yapı hakkında, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgeler değerlendirilerek ve yapının günümüzdeki durumu, plan ve mimari özellikleri değerlendirmeye alınmıştır. Yapının

¹ Doç.Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fak. Erzincan/Türkiye
E posta: fnaldan@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2722-4269, DOI: 10.32704/erdem.2022.82.119

² Doç.Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fak., Sanat Tarihi Bölümü İstanbul Türkiye

E posta: selcukseckin@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1946-5425, DOI: 10.32704/erdem.2022.82.119
Makale Geliş Tarihi:18.02.2021 * Makale Kabul Tarihi: 29.11.2021 * (Araştırma Mk.)

³ Osmanlı Devleti'nde Deniz Bakanı.

inşa süreci, inşa kitabesi ayrı başlıklar halinde incelenmiştir. Keşif defterinde bulunan projede yer alan plan, kesit gibi bilgilere çalışmada yer verilmiş olup mevcut cami ile benzer ve farklı özellikleri ele alınmıştır. Son cemaat yeri ve tabuthane bölümünün olmayışı, ahşap minarenin konumu, pencere ve ahşap taşıyıcı sayılarındaki farklılıklar dikkati çeken unsurlardır.

Erzincan iline bağlı Refahiye, Erzincan-Sivas karayolu üzerindedir. Refahiye, 1872 yılına kadar Osmanlı idari taksimatında “Gercanis” ismi ile anılmıştır. Gercanis, önceleri Kemah’a bağlı bir nahiye iken sonradan Erzincan Sancağına bağlanmış ve günümüze Refahiye kazasının merkezi olarak gelmiştir. Köyün ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. Kayıtlarda köyün ismi “Pusans”, “Posans” olarak geçmektedir. Köy, Refahiye ilçe merkezine 25 km. uzaklıkta bulunmaktadır.

Günümüzde ibadete açık olan cami oldukça bakımsız bırakılmış ve restore edilmeye ihtiyaç duymaktadır. Caminin korunması, mimarisine uymayan eklentilerin kaldırılarak özgünlüğünün korunması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, keşif defteri, Refahiye, cami, mimari.

Minister Of The Navy Hasan Hüsnü Paşa Mosque Located In The Village Of Erzincan-Refahiye/Yazıgediği In The Light Of The Exploration Book

ABSTRACT

The mosque is located in the village Yazıgediği depending on the county Erzincan's Refahiye. According to the construction inscription on the entrance gate, it was built in 1893 by the Minister of the Navy Hasan Hüsnü Pasha. Before 1891, the project fort he construction of the mosque was prepared by the Minister of the Navy¹ Hasan Hüsnü Pasha, but it was reported by the Ministry of Naval Affairs in 1891 that there were no necessary tools and equipment. Later, the mosque was completed in 1893 due to a need in this village. The mosque has a rectangular plan and is covered with a flat wooden ceiling. It is covered with a hipped roof from the outside. The top cover is supported by 16 wooden legs. The pillows on wooden legs in the middle section have a medallion-like decoration made with wood carving technique. The entrance hall was added to the northern part of the mosque which does not have a final congregation place. Since the mosque is plastered with concrete mortar the masonry is not visible. However, as can be seen from the plaster traces and spills on the body walls, it was covered with cut stone material. Cut stone material was also used in the sanctuary door and window jambs. The inverted "U" shaped mihrab in the South was later painted with oil paint. The pulpit is a new element added later. The women's hall which can be climbed from the west direction in the north extends in the east-west direction. The plan and architectural features of the mosque are in parallel with the mosque architecture in Erzincan. These mosques built in the Ottoman Period have a small size simple and simple architecture.

In this study, the documents in the Prime Ministry Ottoman Archive were evaluated and the current situation, plan and architectural features of the building were evaluated. The construction process of the building and its inscription are examined under separate headings. Information such as plan and section in the Project included in the exploration book has been included in the study and its similar and different features with the existing mosque are discussed. The absence of the narthex and the coffin section the location of the wooden minaret the differences in the number of Windows and wooden carriers are remarkable.

¹ Minister of the Sea in the Ottoman Empire.

Refahiye in Erzincan province is on the Erzincan-Sivas highway. Until 1872, Refahiye was called “Gercanis” in the Ottoman administrative division. Gercanis was formerly a sub-district of Kemah, later it was connected to the Erzincan Sanjak and has come to this day as the center of the Refahiye district. It is not known when the village was established. The name of the village is mentioned as “Pusans”, “Posans” in the records. The village is far 25 km. from district center Refahiye.

The mosque, which is open to worship today, has been left quite neglected and needs to be restored. The mosque should be protected and its originality should be preserved by removing the additions that do not conform to its architecture.

Keywords: Prime Ministry Ottoman Archives, exploration book, Refahiye, mosque, architecture.

Giriş

Doğu Anadolu Bölgesi'nde Erzincan ilinin 90 km. batısında Refahiye, Erzincan-Sivas karayolu üzerinde bulunmaktadır. İlçe, zengin tarihi ve kültürel mirası ile Anadolu'nun geleneksel mimarisini devam ettirmiş ve bu mimariyi çevreye has bazı yerel unsurlarla şekillendirmiştir. Refahiye, önceleri Kemah'a bağlı bir nahiye iken sonradan Erzincan Sancağına bağlanmış ve günümüze Refahiye kazasının merkezi olarak gelmiştir. Gercanis'in kaza olması ile Refahiye buranın merkezi olmuştur (Naldan 2020: 117). Sultan II. Abdülhamid'in 2 Mart 1881 (30 Rebiülevvel 1298/18 Şubat 1296) tarihli iradesiyle, Gercanis nahiyesi kaza statüsüne geçirilmiştir (BOA, İrade Şurayı Devlet, no:1298). Refahiye, 1881 yılı Mart ayından sonra kaza olarak Osmanlı idari teşkilatında yerini almıştır. İlçe, Erzincan'a bağlandıktan sonra 1882'de bu ilçeye bağlanmış olan 8 nahiye olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar: Gercanis, Melikşerif, Altkendi, Salur, Zevker, Kazviran (Kazören), Kersen, Kerar nahiyeleridir (Erzurum Vilayet Salnamesi 1299: 130.). Bunlardan Gercanis², Refahiye'nin Günyüzü köyünün olduğu yere tekabül etmektedir.

Refahiye'nin kurulduğu alan, doğu ile batıyı, kuzey ile güneyi birbirine bağlayan önemli bir noktadadır. Aynı zamanda burası, çevrenin Türkleşmesinde buraya gelen boyların yerleştiği coğrafi alan olması bakımından önemlidir (Aksüt 1932: 154). 10. yüzyıldan itibaren Türklerin kontrolüne geçen çevre uzun süre Mengücekliler tarafından yönetilmiştir (Özdemir 2007: 425). İlçede neredeyse her döneme ait kaleler ve tarihi kalıntılar bulunmaktadır. Refahiye merkez meydanda Hacı Mehmet Ağa Camisi ve çeşmesi (1921-22)³ ve Eski Hükümet Konağı bulunmaktadır. Bu yapılar ile aynı eksen de süslemeleri bakımından dikkat çeken sivil mimari örnekleri cadde üzerinde yer almaktadır. Cami, Refahiye ilçe merkezine 25 km. uzaklıktaki Yazıgediği köyünde bulunmaktadır. Köy, arşiv kayıtlarında "Pusans" ismiyle anılmaktadır. Köyün kuruluş tarihi bilinmemektedir. Köy yerleşimi ile ilgili "Yerleşim yerine bakıldığında bir gedikte yer aldığı görülür. Doğu tarafında ise Alaçayır ve Ağmusa köylerinin tarlalarının yer aldığı ve Anadolu'da yazı olarak adlandırılan düzlük coğrafi alan yer alır. Her iki adlandırma da köyün yerleşim konumuna yani tepenin geldiğinde yer almasına uygundur. Osmanlı döneminde Hıristiyan nüfusun varlığı kayıtlıdır" şeklinde bilgi verilmiştir (Babür 2019: 329). Pusans, Posans

² 16.yy.da Kemah'a bağlı olan nahiye olan Gercanis'in merkezi Nefs-i Gercanis veya Gercanis adıyla bilinen köye denk geldiği buranın da bugünkü Refahiye'nin merkezi olduğu anlaşılmaktadır (Miroğlu, 1990: 94).

³ Cami ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Naldan, 2019: 2-10.

olarak adlandırılan köyün adının Ermenice “Posants” yani çukur gedikten geldiği de ileri sürülmektedir⁴. 1896 tarihli kayıtlarda erkek nüfusun tespiti için yapılan sayımda; Güleusu nahiyesine bağlı Pusans köyünde, 29 hanede 98 erkek nüfus bulunduğu belirtilmiştir. (Bulut-Tozlu 2008: 109)

Caminin İnşa Süreci

Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa nezdinde yaptırılmak istenen cami için bir keşif defteri hazırlandığı bilinmektedir. Bu çerçevede 29 Temmuz 1891 tarihinden daha erken bir tarihte caminin inşası için keşfe ait defterde caminin yapımı için bir proje hazırlanmış, ancak bakanlıktan gerekli araç ve gerecin olmadığı yönünde bir karar olduğu bildirilmiştir (BOA, Y.MTV.00052/00064/001/001). Bununla birlikte caminin inşa edilmesi maksadıyla yapılan yazışmalardan sonuç alınmadığından dolayı caminin inşasına başlanamadığı anlaşılmaktadır. Bunun üzerine Bahriye Nazırı Hasan tarafından 29 Temmuz 1891 tarihinde Bakanlığa gönderilen dilekçede caminin yapılacağı, defter ve projenin tarafına tesliminin gerekliliği beyan edilmiştir. Ancak caminin inşa aşamalarının nasıl geliştiği hakkında bir bilgi tespit edilememiştir. Bu nedenle caminin inşa edileceği sahanın kazılması ve temellerin hazırlanması ile ilgili değerlendirme yapmak pek mümkün değildir. Ayrıca cami inşa masrafinin bütçesi, malzeme temini gibi dökümler bilinemediğinden kesin bir bilgiye varılamamaktadır. Dilekçeye göre bakanlığın kararı ne olursa olsun caminin yapılacağı yönünde belirtilmiştir.

Yapının Kitabesi

Cami, giriş kapısı üzerinde bulunan inşa kitabesine göre Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa tarafından 1893 yılında yaptırılmıştır. Günümüzde kitabe boyalı olduğu için okunamayan kısımlar olmuştur. Kitabe metni şu şekildedir:

“Ol Müşîr-i devletin Mîrî? Hasan Hüsnü kerîm / Dostu mahbûb-ı hüdâdir
ismini girân? Olur Hak kimi severse anı sevmek gerek hâss u avâmm /
Sevmeyen dost-ı hüdâyı son sözü eyvah olur Şahidim âyât-ı Kurân-ı Azîmdir
şirresmi?? / Cârîdir hayr-ı cezîlin nâsırı ebed olur Müşte?? Sa’y u cerîdine?
Burhân yeter bu secdegâh / Pâyidâr/Yapdır? ...dek câyı veliyullah olur.

... isnâ aşerle söyledim târih tâm / .. hurûf ile hesâb ise ana agâh olur.Fevz-i
nâkısım / Muhyi-i sırrı hadîs-i men benâ lillâhi olur 1311”⁵

⁴ <https://nisanyanmap.com/?yer=12633&haritasi=yaz%C4%B1gedi%C4%9Fi> Erişim Tarihi 17.02.2021

⁵ Kitabe, Vaktflar Genel Müdürlüğü Mütercimi Hilal Aydemir tarafından okunmuştur. Okunamayan kısımlar olduğundan Türkçe anlam ilave edilmemiştir.

Kitabeye göre cami H.1311/M.1893 yılında Bahriye Nazırı Hasan Hüsni Paşa⁶ tarafından yaptırılmıştır. Paşa'nın yaptırmış olduğu eserler arasında "Refahiye Camisi"⁷ olarak geçen eser esasen incelemiş olduğumuz Yazıgediği Köyü'ndeki camidir.

Caminin Keşif Defterindeki Projeye Göre Plan Özellikleri

Bu kısımda caminin inşası, 1891 yılında hazırlanan planı ve keşif defterindeki veriler doğrultusunda yapılacak yapının günümüzdeki plan ve mimari özellikleri ayrı başlık altında değerlendirilecektir. Caminin ilk keşfinin Bahriye Nazırı Hasan Hüsni Paşa tarafından yürütülmek üzere bir heyet tarafından yapıldığı bilinmektedir. Caminin keşfi için görevlendirilen heyet keşif defteri hazırlamıştır. Yapının 1893 tarihli kitabesinden anlaşıldığı üzere 1891 yılında hazırlanan keşif defterinden iki yıl sonra inşa süreci tamamlanmıştır.

1891 yılında yapılması istenen caminin planı çizilmiş olup mimarisi, malzemesi ile ilgili herhangi bir bilgi elde edilememiştir (BOA, Y.MTV.00052/00064/002/001).

Dikdörtgen bir plan şemasına sahip cami, ahşap destekler tarafından desteklenen düz ahşap tavan örtüye sahiptir. Yapı, güney cephede iki, doğu ve batı cephelerde üç, kuzey cephede ise dört pencere açıklığına sahiptir. Harimde on iki taşıyıcı bulunmaktadır. Kuzey yönde, cephe duvarı boyunca uzanan altı taşıyıcı tarafından desteklenen düz ahşap örtüye sahip son cemaat yeri bulunmaktadır. Mekanın kuzeydoğusunda minare, kuzeybatısında ise tabuthane bölümü yer almaktadır. İç mekanda güney yönde yarım daire kesitli mihrap nişi, mihrabın hemen yanında minber bulunmaktadır. Kuzeyde ise destekler tarafından taşınan doğu ve batı yönde kadınlar mahfili vardır. Günümüzdeki plan özelliklerini değerlendirecek olursak, harim mekanındaki taşıyıcı sayısı ve doğu-batı ve kuzey cephelerdeki pencere açıklığı sayılarında farklılık bulunmaktadır.

⁶ Hasan Hüsni Paşa, 1853 yılında Ruslar'ın Sinop baskınında şehit olan Bozcaadalı Piyale Hüseyin Paşa'nın oğludur (Süreyya, 1996: 716). 1832 yılında Bozcaada'da doğan Paşa, babası gibi ailenin denizcilik geleneğini devam ettirir; Deniz Harp Okulu'na girerek, 1842 yılında mezun olur. 1849'da üstteğmen, 1853'de yüzbaşı, 1862'de binbaşı, 1864'de yarbay, 1867'de albay, 1871'de amiral, 1872'de koramiral, 1880'de büyükmiral olur. Son olarak 1881'de bahriye nazırlığı yaparken azledilen Paşa, birkaç ay sonra 1882 yılında ikinci kez nazırlığa atanır. Paşa, II. Abdülhamid döneminde bahriye nazırlığı görevinde en uzun süre bulunan bürokrat olarak bilinir. Paşa, Eyüp'te Kaptanpaşa Cami, Kadıköy-Hasanpaşa'da Kaptanpaşa Cami, Fatih-Haydar'da, Divittar Keklik Mehmed Efendi camilerini yaptırmıştır. Cami yanı sıra çeşme, kütüphane, okul vs. gibi yapıların da yapımını üstlenmiştir. Daha detaylı bilgi için bkz. Altıer, 2011: 55-80.

⁷ <https://web.archive.org/>

Ayrıca günümüzde yapıda son cemaat yeri yoktur. Minare, kuzeydoğu yönde değil, kuzeybatı köşede yer almaktadır.

Yapının Mimari Özellikleri

Cami, Yazıgediği köy meydanında bulunmaktadır. İçten içe ölçüleri 20.40 x 22.40 m. ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Kuzey, güney, doğu ve batı cephelerde düz lentolu ikişer pencere açıklığı olup toplam sekiz pencere ile harim aydınlatılmıştır. Kuzey cepheye sonradan eklenmiş giriş mekanı bulunmaktadır. Moloz taş malzemeli beden duvarları sıvanarak boyanmıştır. Harime giriş, kuzey cephede yer alan düz lentolu, kesme taş söveli kapı açıklığı ile sağlanmaktadır. Pencerelerde demir şebekeler vardır. Harim mekanı kare kesitli on altı ahşap direk tarafından desteklenen ahşap tavan ile örtülüdür. Bu direkler üzerinde ahşap yastıklar bulunmaktadır. Yastık yüzeylerinde madalyon motifi dikkat çekmektedir. Yastıklar, kuzey-güney doğrultuda uzanan ahşap kirişleri taşımaktadır. Yapı, dıştan kırma çatı ile örtülüdür. Mihrap, güney cephenin merkezine konumlandırılmıştır. Yarım daire niş şeklinde düzenlenmiştir. Herhangi bir süsleme özelliği göstermeyen mihrap, yağlı boya ile boyanmıştır. Güneydoğu köşede yer alan minber, sonradan eklenmiş yeni bir unsurdur. Kuzey duvarda doğu-batı doğrultuda uzanan ahşap mahfil bulunmaktadır. Caminin cepheleri ve minaresi kesme taş malzeme ile kaplanmıştır. Minarenin şerefe alt ve üst kısmı sac malzeme ile örtülmüştür. Günümüzde caminin beden duvarları sıvalı olduğundan duvar örgüsü görülememektedir. Caminin içi son yıllarda yağlı boya ile boyanmıştır. Fazla bir süsleme özelliği göstermeyen cami, sade mimarisi ile dikkat çekmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Hasan Hüsnü Paşa Camisi, günümüzde gösterdiği plan ve mimari özellikleri bakımından Erzincan ilindeki ahşap direkli camilere benzemektedir. Osmanlı döneminde inşa edilen bu tür camiler küçük ölçekli, sade ve basit bir mimariye sahiptirler. Erzincan merkez, ilçe ve köylerde incelenen ahşap destekli, ahşap tavanlı camilerin kare ya da dikdörtgen bir plan sergiledikleri görülmektedir. Erzincan'da bu tipte inşa edilmiş en erken tarihli cami, Kemah ilçesinde bulunan Gülabi Bey Camisi (15.yy)'dir (Gündoğdu, Bayhan ve Arslan, 2010, Naldan 2016: 190). Gülabi Bey Camisi'nden sonra gelen benzer plan özelliğini, Erzincan'ın Kemaliye ilçesine bağlı Buğdaypınar köyünde bulunan İbrahim Ağa Camisi (1686-87)'nde de görebiliriz. İlde en geç tarihli bilinen örnek ise Refahiye ilçe merkezinde bulunan Hacı Mehmet Ağa Camisi (1921-22)'dir (Naldan 2019: 2-10).

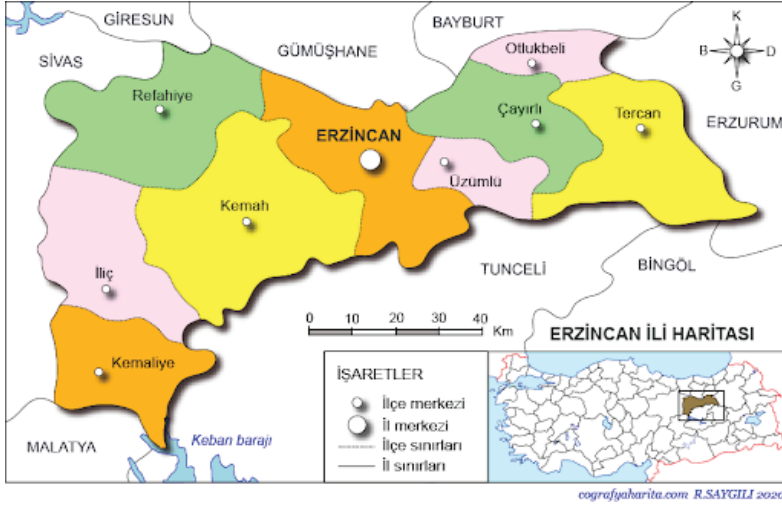
Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa'nın İstanbul Eyüp semtinde tevhidhane⁸, kütüphane, bir oda ve türbeden oluşan yapı topluluğu olduğunu H.1300/M.1883 tarihli olan vakfiye kaydından öğreniyoruz (Er 2003: 139-150). Paşa, İstanbul'un çeşitli semtlerinde de bazı yapıların baniliğini üstlenmiştir. Bunlar arasında Eyüp'te kütüphane, türbe, tekke ve türbedar odasından oluşan küçük bir külliye, yine aynı semtte Kaptanpaşa Cami, Kadıköy'de Hasanpaşa Cami, Fatih Haydar'da Divittar Keklik Mehmed Efendi camileri sayılabilir (Altier 2011: 60-61). Ayrıca okul, köşk, konak, çeşme, dükkan gibi yapılar da yaptırmıştır. Kaptanpaşa Cami, 1900 yılında ahşap iken sonradan kesme taş malzeme ile inşa edildiğinden Paşa'nın ismi ile anılmaya başlamıştır. Cami kareye yakın dikdörtgen planlı olması ile incelenen cami ile de benzerlik göstermektedir. Yapıda kalemî süslemeye yer verilmiştir. Fatih semtinde Haydarpaşa Caddesi üzerinde yangın sonucu yok olan Divittar Camisi'ni ahşap kubbeli olarak 1882 yılında yeniden inşa ettirmiştir (Öz 1997: 81). Vakfiye kaydında da yapının mescit iken yeniden inşa olduğu ifadesi geçmektedir⁹. Bu sebeple günümüzde Paşa'nın ismi ile anılmaktadır. Ancak cami 1970'li yıllarda yeniden onarım görmüş, beton kubbeli olarak inşa edilmiştir (Altier 2011: 65). Kadıköy'de 1930 yılından sonra ismi değiştirilen Kaptan Hasan Paşa Camisi son cemaat yeri ve kare planlı harimden meydana gelmektedir. Bu camide kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. İç mekan kalemî süslemelidir. Hasan Hüsnü Paşa'nın inşa ettirdiği yapılar değerlendirildiğinde camilerin plan özellikleri sade bir tasarım sergilemektedir. Kare veya dikdörtgene yakın kare planlı, içten kubbe dıştan kırma çatıyla örtülü camilerde ahşap kadınlar mahfili yer alır. Camiler dışarıdan oldukça sade, iç mekanda süslemesi ile dikkat çekerler. İnşa malzemesi bakımından incelenen cami ile farklılık göstermektedir. Diğer camiler İstanbul'da ve o dönemki mimari anlayışla inşa edilmiştir. Ancak Refahiye'de bulunan cami, taşrada küçük ölçekli, ihtiyaç doğrultusunda yapılmış, maliyeti fazla olmayan bir yapıdır. Paşa'nın diğer camilerinde süsleme programına yoğun olarak yer verilmişken bu cami son derece sadedir. Paşa, halkın ihtiyaçlarına binaen mal varlığı ve gelirini ağırlıklı olarak cami, okul, çeşme, kütüphane gibi yapı türlerine yönelmiştir. Ayrıca II. Abdülhamid dönemi mimarisi ile paralel mimari anlayışı tercih ettiği anlaşılmaktadır. Yörede, 15.yy.'dan 20.yy.başlarına kadar devam eden dikdörtgen planlı, düz ahşap tavanlı, dıştan kırma çatı

⁸ Bağımsız mecsitleri olmayan tekkelerde vakit namazlarının kılındığı mekan.

⁹ İstanbul Kadı Sicilleri Evkaf-ı Hümayun Mahkemesi 673 Numaralı Sicil (H. 1300-1301 /M. 1883-1884). C.100, s.108, İstanbul: Kültür AŞ.

ile örtülü olan tipte mimari birliğin sağlandığını söyleyebiliriz. Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemi camilerinde de bu plan tipi tercih edilmiştir. Yöresel mimari geleneğin özelliklerini temsil eden bu tarz yapılar, çevre ilçe ve köylerde de inşa edilmiştir. Anadolu'da en erken örneklerinden biri Tokat Ulu Camisi (1678)'dir (Erdemir 1986: 295-312). Dikdörtgen mekanlı, üç sahnalı ve ahşap tavanlı olmaları bakımından Kastamonu-Kasabaköy Mahmut Bey Camisi (1366) (Akok 1946: 295), Düzce Konuralp Camisi (14. yy.) (Erken 1977: 351), Niğde Eskiçiler Mescidi (1413-14) (Çal 2000: 4) , Yozgat Divanlı Köyü Camisi (1574-75) (Acun 1981: 709), Bayburt Zahid Efendi Camisi (16.yy.ortaları) (Taşçı 1997), Sivas Yıldızeli Camisi (1640) (Acun 1988: 198), Divriği Abu Çimen Camisi (1718 öncesi) (Denktaş 2010: 44), Sivas Zincirli Minare Camisi (18.yy. ın ilk yarısı) (Ünsal 2006: 257), Sivas Genç Mehmet Paşa Camisi (1802) (Altaş 2007: 110), Divriği Gökçe Camisi (1843 öncesi) (Denktaş 2010: 51) , Sivas Yeşil Camisi (19.yy.) (Ünsal 2006: 266), Sivas Zara Demiryurt Köyü Camisi (1914) (Öney 1971: 199) ve yakın çevreden Erzurum'da (Gündoğdu 1989: 135-240, Yurttaş ve Özkan 2008, Gündoğdu, Bayhan ve Arslan, 2010) daha adını sayabileceğimiz çok sayıdaki cami, plan tipi ve ahşap tavanlı olması bakımından Anadolu'daki örnekleri ile büyük benzerlik göstermektedir. İncelenen yapı, yukarıda ismi geçen yapılar ile kıyaslandığında daha küçük ölçekli olarak tasarlanması bakımından farklılık göstermektedir. Erzincan ilinde minare mimarisinin en temel özelliği, caminin kuzeybatı köşesinde olmaları, kesme taş malzemeden silindirik gövdeli, tek şerefeli ve külahla sonlanmaları, çıkışların çoğunun kaideden olmasıdır (Naldan 2016: 843). Bu özellikleri, incelenen bu cami için de söylemek mümkündür. Cami mihrabı oldukça basit bir yarım daire niş olarak düzenlenmiştir. Erzincan'da Ayranpınar (Marik) Köyü Seyyid Abdullah Camisi (17.yy.sonu 18.yy.başı), Keklikkayası (Celabuzur) Köyü Camisi (19.yy.sonu 20.yy. başı), Geçid Köyü Camisi (19.yy.sonu 20.yy.başı) ve günümüze gelemeyen Çukur Köyü Camisi (19.yy.) mihrapları benzer özellik göstermektedir. Harimin kuzey cephesine yaslanan kadınlar mahfili, Erzincan'da yaygın olarak görülen mahfil tipidir. Mahfiller, sahnaları birbirinden ayıran ahşap direklerden ikisi ile kuzey duvarın doğu ve batı köşelerindeki destekler tarafından taşınmaktadır. Ahşap malzemeden yapılmış olan mahfillere harimin kuzey duvarına yaslı ahşap merdivenlerle çıkılmaktadır. Bu tipte yapılmış mahfillere Erzincan ilinde rastlamak mümkündür (Naldan 2016: 856-857). Geleneksel inşa malzemesi olarak ahşap ve moloz taşın hâkim olduğu Erzincan, ilçe ve köylerinde inşa malzemesi ve inşa teknikleri bakımından incelenen yapı bölgenin

özelliklerini yansıtmaktadır. Yapının genel inşa tekniğine bakıldığında, mahallî sanatçı veya ustaların eseri olabileceğini göstermektedir. Caminin keşif defterindeki dilekçesi ve en önemli kitabesinden anlaşılacağı üzere Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Cami hakkında arşiv belgelerinde yapının mimar veya ustaları ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Cami inşasında kullanılan malzemeler veya miktarları hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Yapıya ait keşif defterindeki plan ile günümüzdeki mevcut yapıya baktığımızda ilk planın büyük oranda uygulandığı ancak detaylarda ve kısmen de planlamada çeşitli değişikliklere gidildiği görülmektedir. Harimdeki taşıyıcı sayısı, son cemaat yerinin olmayışı, minarenin konumu, pencere sayıları gibi değişimler söz konusudur. Bu farklılığın nedeni tespit edilememiştir. Ancak bazı nedenlerden caminin hazırlanan bu planı uygulanamamış veya uygulanmamış olabilir. Camiye ihtiyacın olması doğrultusunda tahmin edilenden daha erken bir dönemde yapılmış olması, cami masraflarının karşılanması plan, malzeme ve işçilik kalitesini belirleyen etkenler olmalıdır. Bu sebeplerden caminin keşif defterindeki planı uygulanamamış, günümüzdeki caminin yapılmış olduğu tahmin edilmektedir. Düz ahşap tavanlı camiler, yenilik getirmekten çok bir geleneği sürdürmeleri bakımından önem taşırlar. Bu camilerin Türkiye’de her yerde ve her dönem görülebildiği gibi Erzincan’da da çok sayıda örneği vardır. Bu tip yörenin iklimine uygun olması, malzemenin kolay temin edilmesi ve yapımının kolay olmasından tercih edilmiş olmalıdır. Yazıgediği köyünde yer alan cami, Geç Dönem Osmanlı Dönemi mimarisi içinde yapılmış olan sayılı camilerden biridir. O dönem Bahriye Nazırı olan Hasan Hüsnü Paşa tarafından taşranın bu ücra köyünde bir cami yaptırılması Erzincan için de oldukça önemlidir. Ancak yapı, günümüzde terk edilmiş durumda olup bakımsız bir haldedir. Sonuç olarak; Anadolu’da ahşap tavanlı cami yapma geleneği, 13. yüzyılda başlayıp 20. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir. Tanıtmaya çalıştığımız yapı da ahşap tavanlı camiler geleneğini sürdürmesi bakımından önem taşımaktadır. Bu nedenle caminin korunması, mimarisine uymayan eklentilerin kaldırılarak özgünlüğünün korunması gerekmektedir.

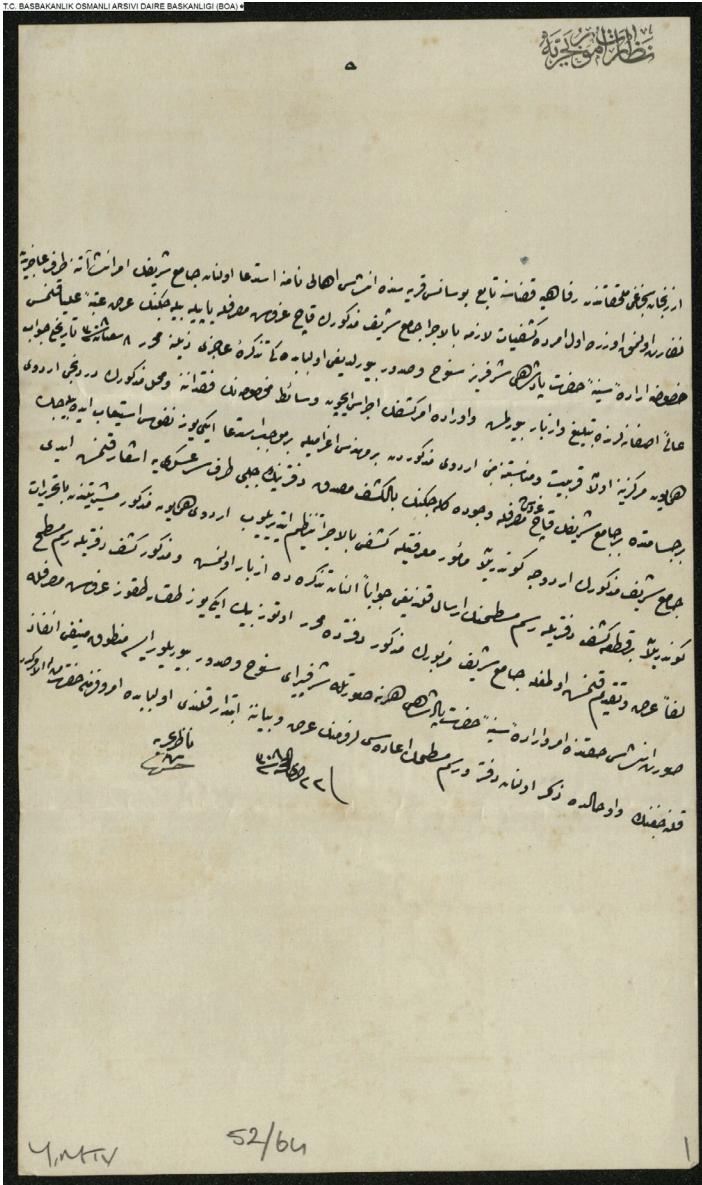

Harita 1: Erzincan ili siyasi haritası (http://cografyaharita.com/turkiye_mulki_idare_haritalari2.html)

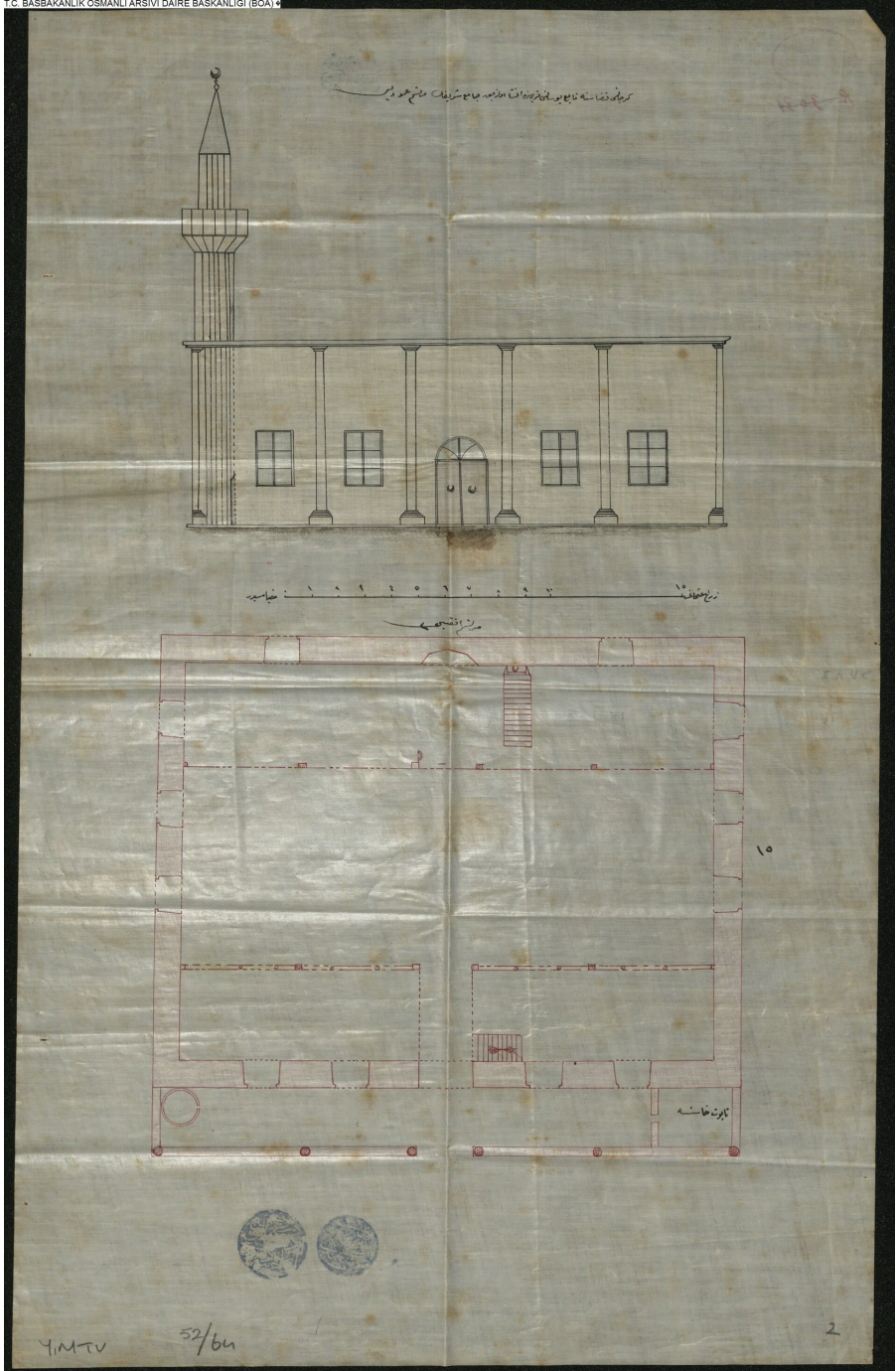
Harita 2: Refahiye/Yazıgediği Köyü Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa Camisi, uydu görüntüsü (<https://parselorgu.tkgm.gov.tr/>)

Ek 1: Refahiye/Yazıgediği Köyü'ne yaptırılmak istenen caminin beyanı (BOA, Y.MTV.00052/00064/001/001)

Y.MTV.00052.00064.001

Ek 2: Refahiye/Yazıgediği Köyü Camisi'nin keşif defterindeki plan ve giriş cephesi (BOA, Y.MTV.00052/00064/002/001)

Ek 3: Evkaf-ı Hümâyûn Mahkemesi 673 Numaralı Sicil (H. 1300-1301 / M. 1883-1884) cilt: 100, sayfa: 108, Arapça vakfiyenin tercümesi10

Bahriye Nâzırı Hasan Hüsnü Paşa'nın vakfiyesi

Mümeyyiz-i evvel Efendi Kapudan-ı Deryâ devletlü Hasan Hüsnü Paşa Hazretlerinin vakfiyesi

Numara: 95, 185,5 guruş Uhbirtü bimâ fihi ve neffetzü mâ-yahvîhi min-aslı'l-vakfi ve'ş-şurût ale'n-nemati'l-mesbût ve ene'l-fakîr ilâ rabbihi zi'l-eltâf Gelenbevîzâde es-Seyyid Mahmud Aziz el-müfettiş li-umûri'l-evkâf -gufire lehümâ-El-hamdü lillâhillezî va'ade li-ibâdihi'llezîne âmenû ve amilu's-sâlihâticennâtin tecrî tahtehe'l-enhâr ve ce'ale mâ-kaddemû li-enfüsihim mine'l-hayrâti sebeben li-ref'i derecâtihim fi-dâri'n-na'îm ve'l-karâr zi'l-azameti ve'l-küberâi ve'l-ceberrüti'l-ferdi'l-kayyum mâlikü'l-mülk ve'l-melekût küllü şey'in hâlikun illâ vecchê hüve'l-hayyüllezî lâ-yenâm ve lâ-yemût hâlikü küllî şey'in hüve'l-azîzü'l-mu'în rezzâkü'l-bereyâ? hüve'r-rezzâk zü'l-kuvveti'l-metîn ve's-salâtü ve's-selâmü alâ-seyyidi'l-evvelîn ve'l-âhîrîn ve hâtemü'n-nebiyyîn ve efdalü'l-mürselîn Muhammed erselehullâhu mübeşşiren ve nezîren ve hüden ve rahmeten ve sirâcen münîren ve alâ-âlihî ve ashâbihi'l-mücâhidîn fi-sebîlillâh ez-zâhidîn fi'l-mâl ve'l-câhi a'lâmü'd-dîn ve hüdâtü'l-islâm el-a'izzetü'l-berere? ve'l-kirâmmâmâ ba'd, işbu kitâb-ı sıhhat-nisâbın tahrîr ü imlâ ve tastîr ü inşâsına bâ'is ve bâdî oldur ki, müşîrân-ı i'zâmdan hâlâ Bahriye Nezâret-i celîlesine şeref-bahş-ı âtifet ve iclâl olan sâhibü'l-hayrât ve râğbü'l-ücûr ve'l-mesûbât devletlü Hasan Hüsnü Paşa Hazretleri b. el-merhûm Hüseyin Paşa savb-ı şer'-i enverden bi'l-iltimâs me'zûnen bi'l-hükm ta'yîn ve irsâl olunan Mümeyyiz-i evvel mevlana İbrahim Âsım Efendi b. Mehmed Emin Efendi'nin mahmiye-i İstanbul'da Haydar civârında el-Hâc Hasan mahallesinde vâki' konak-ı âlîlerinde zeyl-i kitâbda muharrerü'l-esâmî Müslimîn huzûrlarında akd eylediği meclis-i şer'-i şerîf-i enver ve mahfil-i dîn-i münîf-i ezherde vakf-ı âti'l-beyâna li-eclî't-tescîl ve li-itmâmi emri'l-vakfi ve't-tekmîl mütevellî nasb ü ta'yîn olunan müderrisîn-i kirâmdan mekremetlü es-Seyyid Osman Nuri Efendi b. el-Hâc Hüseyin mahzarında ikrâr-ı sahîh-i şer'î ve i'tirâf-ı sarîh-i mer'î buyurup mahalle-i mezbûre civârında Bıçakçı Alâaddin mahallesinde vâki' olup bundan akdem muhterik olarak müddet-i medîdeden berü arsa-i hâliye kalmış olan Divitdâr Keklik Mehmed Efendi Mescid-i şerîfini ahlâs-ı

¹⁰ <http://www.kadisicilleri.org/arascl/ayrmetin.php?idno=11983>

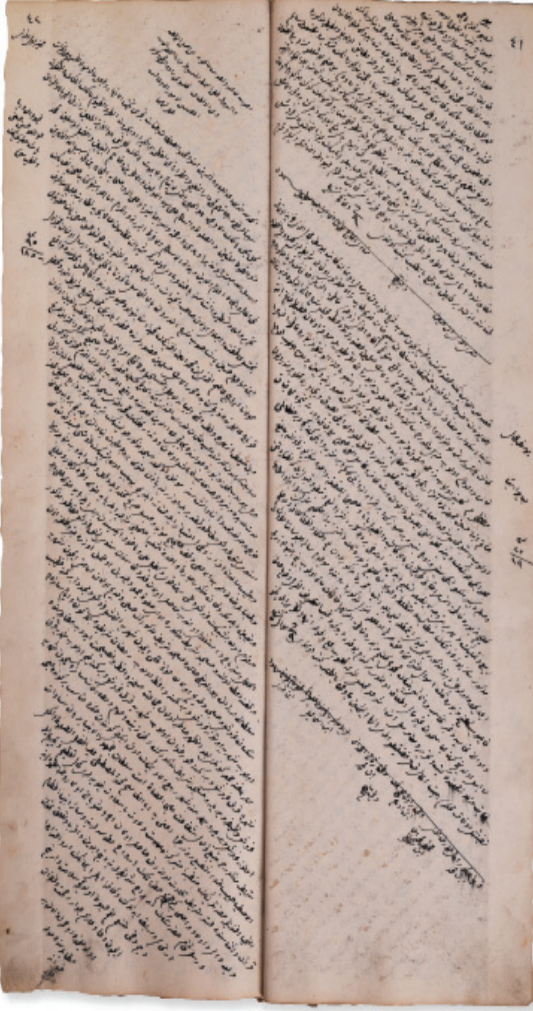
mâlimdan teberru'an harc ü sarfla müceddeden binâ ve inşâsına muvaffak olmamla mescid-i mezkûr havlusunun terbi'an otuz zirâ' mu'ayyen mahâlline senevî beş guruş mukâta'a takdîriyle üzerine bi-izn-i mütevellî ber-vech-i mülkiyet binâ ve inşâ eylediğim bir bâb dükkânı ve etyab-ı mâlimdan ifrâz ve kemâl-i imtiyâz ile mümtâz eylediğim on beş bin guruşu hasbeten lillâhi te'âlâ ve taleben li-merzâti'r-rabbi'l-a'lâ vakf-ı sahîh-i müebbed ve habs-i sarîh-i muhalled ile vakf ü habsedüp şöyle şart ü ta'yîn eyledim ki, dükkân-ı mezkûr icâre-i vâhide-i misliye-i sahîha-i şer'îye ile bâ-yed-i mütevellî âhara icâr ve meblağ-ı merkûm on beş bin guruşu dahi rehn-i kavî ve kefil-i melî veyâhûd her ikisinden biri ile bâ-yed-i mütevellî alâ-vechî'l-helâl istirbâh ve istiğlâl olunup hâsıl olan galle ve nemâsından senevî beş guruş mukâta'a-i mezkûr vakfına i'tâ oluna ve mescid-i şerîf-i mezkûre edâ-yı salât-ı Cum'a ve îdeyn olunmak üzere minber vaz'ına izn-i sultânî erzân buyurulduğu hâlde mescid-i şerîf-i mezkûrun hasbî ve kadîm olan imâmeti için şehriye seksen guruş ve hasbî ve kadîm olan müezzinliği için şehriye altmış guruş ve müceddeden bir kimesne hatîb olup şehriye otuz guruş ve bir kimesne vâ'iz olup Ramazan-ı şerîfde beher gün ve eyyâm-ı sâirede beher hafta Cum'a günleri ba'de'z-zuhr hâzır olan cemâ'at-i Müslimîne vâ'iz ve nasihat edüp mukâbelesinde şehriye kırk guruş ve bir kimesne devirhân olup şehriye kırk guruş ve bir kimesne kayyum olup şehriye kırk guruş vazîfe verile ve mescid-i şerîf-i mezkûrun revgan-ı zeyt ve mum ve mesârif-i sâiresi için şehriye otuz guruş verile ve beher sene şehriye Rebî'ülevvel'inin on ikinci gününden sonra münâsib bir günde mescid-i şerîf-i mezkûrda menbağ-ı zilâl-i şefâ'at melce-i usât-ı ümmet sultan-ı cumhûr-ı l-enbiyâ burhân-ı sâdâtü'l-asfiyâ habîb-i Hüdâ şefî'-i rûz-ı cezâ a'nî bihî Ebe'l-Kasım Muhammedini'l-Mustafâ -aleyhi efdalü's-salâti ve ekmelü't-tehâyâ- efendimiz hazretlerinin menkıbe-i müteberrike-i velâdet-i bâ-sa'âdet-i Nebeviyeleri kemâl-i ta'zîm ve tekrîm ile kırâet ve esnâsında aşr-ı şerîf tilâvet olunarak hâsıl olan ecr ü mesûbâtı evvelâ ravza-i mutahharalarına ve ba'dehû âl ve evlâd ve ashâb-ı kirâm hazerâtının ervâh-ı mukaddeselerine ve sâir enbiyâ-i i'zâm ve rusul-ı fihâm hazerâtının ervâh-ı şerîfelerine ve benim ebeveyn ve akrabâ ve ta'allukâtımdan irtihâl-i dâr-ı bekâ edenlerin ve kâffe-i ehl-i îmânın ervâhına ihdâ ve benim dahi mütena'im-i hayat oldukça selâmet-i dâreynim için duâ ve âzim-i civâr-ı rahmet ve gufrân olduğumda rûhuma ihdâ olunup mukâbelesinde mevlidhâna [43] kırk guruş ve aşrhânlara taksîm olunmak üzere kırk guruş ve hizmetinde bulunanlara on beş guruş verile ve beş guruşluk ûd ve gülâb iştirâ ve huzzâr tebhîr ve ta'tîr ve yüz altmış guruş ile elvân şeker iştirâ ve huzzâr-ı meclise tevzî' oluna ve vakf-ı mezkûrumun

ber-vech-i hasbî tevliyeti hayatda oldukça nefsim ve irtihâl-i dâr-ı bekâ eylediğimde evlâdımın ve evlâd-ı evlâdımın ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdımın ekber ve erşedine meşrûta ola ve yine galle ve nemâ-i mezkûrelerden lede'l-iktizâ câmi'-i şerîf ve dükkân-ı mezkûrlar ta'mîr ve termîm oluna ve her ne fazla kalır ise fazla-i mezkûre ile münâsib mahallerde akâr iştirâ olunup vakf-ı mezkûra tashîh ve ilâve oluna ve mürûr-ı eyyâm ve kürûr-ı a'vâm ile şurût-ı vakfa ri'âyet müte'azzire olur ise menâfi'-i vakf mutlakâ fukarâ-i Müslimîne harc ü sarf oluna ve vakf-ı mezkûrumun tebdîl ü tağyîr ve taklîl ü teksîri ve idhâl ve ihrâc merreten ba'de uhrâ yed ve meşiyetimde ola deyü ta'yîn-i şurût ve tebyîn-i kuyûd birle mevkûf-ı mezkûrları bundan akdem mütevellî-i mûmâ-ileyhe teslim eylediğimde ol dahi tesellüm ve kabûl ve sâir mütevellîlerin evkâfda tasarrufları misillü tasarruf eyledi dedikde gibbe't-tasdikî'ş-şer'î emr-i vakf tamam ve hâl-i teslim encâm bulunmuş iken vâkıf-ı müşârün-ileyh hazretleri vakf-ı mezkûrlarını ihkâm murâd-ı hayriyesiyle vakf-ı mezkûrdan rücû' ve mevkûf-ı mezkûrları ke'l-evvel mülküne istirdâd ve mütevellî-i mûmâ-ileyh dahi reddü teslimden ibâ ve imtinâ' ile mümeyyiz-i evvel-i mûmâ-ileyh huzûrunda kemâ-hüve'l-mastûr fi'l-kütübî'l-fikhiyye müterâfi'ân ve herbiri mübteğâsınca fasl ü hasma tâlibân olduklarında mümeyyiz-i mûmâ-ileyh dahi cânib-i vakfî evlâ ve teşyîd-i mebânî-i hayrı ahrâ görüp âlimen bi-hilâfi'l-cârî beyne'l-eimmeti'l-eslâf alâ-kavli men-yerâhu mine'l-eimmeti'l-müctehidîn -rıdvân[ullâhi] te'âlâ aleyhim ecma'în- vakf-ı mezkûrun evvelâ sıhhatine ve sâniyen lüzûmuna ve şurûtunun cevâzına hükm-i sahîh-i şer'î ve kazâ-i sarîh-i mer'î eylediğini mahâllinde ketb ü tahrîr ve ma'an mürsel ümenâ-i şer'le gelip alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîri tenfiz olunmağın vakf-ı mezbûrun sahîh ve lâzım ve habs-i sarîh ve mütehattim olup min-ba'd nakz ü ibtâlî muhâl ve tebdîl ü tağyîri vâkıf-ı müşârün-ileyh hazretlerinden gayra adîmü'l-ihimâl oldu, cerâ zâlik ve,

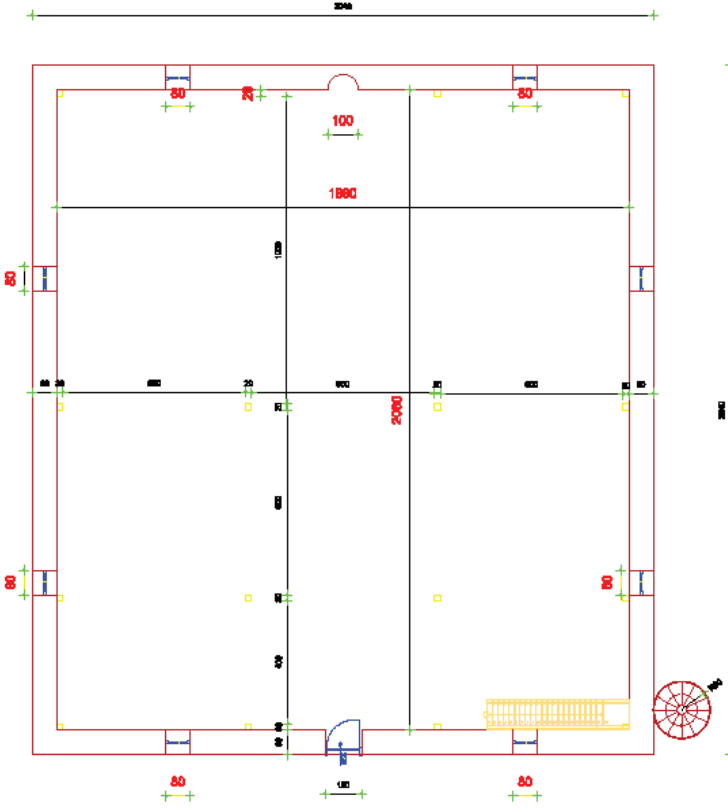
Hurrire fi'l-yevmi't-tâsi' min-Zilka'deti'ş-şerîfe li-sene selâse mi'e ve elf.

Şühûdü'l-hâl: Bahriye kolağalarından Şükrü Efendi b. Ali, Yine Bahriye kolağalarından İsmail Efendi b. Ârif, Bahriye mülâzımlerinden İbrahim Ağa b. el-Hâc Ali, el-Hâc Salih Efendi b. Hüseyin, Bahriye mu'temedlerinden Alican b. İsmail ve gayrum

Ek 4: Evkaf-ı Hümâyûn Mahkemesi 673 Numaralı Sicil (H. 1300-1301 / M. 1883-1884) cilt: 100, sayfa: 108, Arapça vakfiye sureti¹¹

¹¹ <http://www.kadisicilleri.org/arascl/ayrmetin.php?idno=11983>

Çizim 1: Caminin günümüzdeki planı (Mimar H.Ersoy'dan)

FOTOĞRAFLAR¹²

Foto 1: Kuzey cepheden görünüş

Foto 2: Batı cepheden görünüş

Foto 3: Doğu cepheden görünüş

Foto 6: Harim, güneyden görünüş

Foto 4: Harim kapısından görünüş

Foto 5: Kitabe detay

Foto 7: Harim, kuzeyden görünüş

¹² Fotoğraflar, F.Naldan'ın arşivindedir.

Kaynaklar

1. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri

BOA, İrade Şura-yı Devlet, no:1298

BOA, Y.MTV.00052/00064/001/001

BOA, Y.MTV.00052/00064/002/001

Salname

Erzurum Vilayet Salnamesi, 1299: 130.

Yayımlanmış Arşiv Kaynakları

İstanbul Kadı Sicilleri Evkaf-ı Hümayun Mahkemesi 673 Numaralı Sicil (H. 1300-1301 /M. 1883-1884). C.100, s.108, İstanbul: Kültür AŞ.

2. Araştırmalar ve İncelemeler

Acun, H. (1981). “Yozgat ve Yöresi Türk Devri Yapıları”, *Vakıflar Dergisi*, 13, 635-715.

Acun, H. (1988). “Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerinin Listesi”, *Vakıflar Dergisi*, 20, Ankara, 183-220.

Akok, M. (1946). “Kastamonu'nun Kasaba Köyünde Candaroğlu Mahmut Bey Camii”, *Belleten*, 10, Ankara, 295-301.

Aksüt, A.K. (1932). *Erzincan Tarihi, Coğrafi, Toplumsal, Etnoğrafi, İdari, İhsai İnceleme Araştırma Tecrübesi*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Altaş, N. (2007). *Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Tarafından Tescili Yapılan Cami ve Mescitler*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Altier, S. (2011). “Çanakkale-Bozcaadalı Bir Osmanlı Aydını: Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa (1832-1903) ve Döneminin Kültür Ortamına Katkıları”, *Anadolu Kültürlerinde Süreklilik ve Değişim Dr. A. Mine Kadiroğlu'na Armağan*, Ankara, 55-80.

Babür, Y. (2019). “Refahiye'deki Bazı Yerleşim Birimlerinin Eski ve Yeni Adları Üzerine Bir İnceleme”, *Refahiye Araştırmaları Sempozyumu (14-15 Mart 2019)*, *Tam Netin Bildiriler Kitabı*, Refahiye-Erzincan, 315-334.

Bulut, Hüseyin-Tozlu, Selahattin (2008). “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Refahiye Kazası”, *Erzincan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, 2, 99-115.

Çal, H. (2000). *Niğde Şehrindeki Ahşap Tavanlı Cami ve Mescitler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Denktaş, M. (2010). *Divriği'de Osmanlı Camii ve Çeşmeleri*, Sivas: Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Er, H. (2003). “Bir Eğitim Kurumu Olan: Eyüp’te Hasan Hüsnü Paşa Tekkesi ve Vakfıyesi”, *Tasavvuf*, S.11, 139-150.

Erdemir, Y. (1986). “Tokat Yöresindeki Ahşap Camilerin Kültürümüzdeki Yeri”, *Türk Tarihinde ve Türk Kültüründe Tokat Sempozyumu*, 2-6 Temmuz 1986, 295-312.

Erken, S. (1977). *Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler II*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü.

Gündoğdu, H. (1989). “Geçmişten Günümüze Erzurum ve Çevresindeki Tarihi Kalıntılar”, *Şehr-i Mübarek Erzurum*, Ankara, 135-240.

Miroğlu, İ. (1990). *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası*, Ankara: TTK Yayınları.

Naldan, F. (2016). *Erzincan İli Cami Mimarisi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

Naldan, F. (2019). “Refahiye Hacı Mehmet Ağa Camisi ve Çeşmesi”, *Refahiye Araştırmaları Sempozyumu (14-15 Mart 2019)*, *Tam Metin Bildiriler Kitabı*, Refahiye –Erzincan, 2-10.

Naldan, F. (2020). “Hurufat Defterlerine Göre 17. Ve 18. Yüzyıllarda Gercanis’de (Refahiye) Bulunan Vakıf Eserler”, *Vakıflar Dergisi*, 53, 115-131.

Öney, G. (1971). *Ankara’da Türk Devri Dini ve Sosyal Yapıları*, Ankara: A. Ü. Yayınları

Öz, T. (1997). *İstanbul Camileri I-II*, Ankara: TTK Yayınları

Özdemir, M. (2007). *Refahiye Tarihi*. İstanbul: Kitabevi Yayıncılık

Süreyya, M. (1996). *Sicill-i Osmanî*, C.3, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Taşçı, A. (1997). *Bayburt’ta Türk İslam Devri Dini Mimari*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.

Ünsal, M. (2006). *Sivas İl Merkezindeki Osmanlı Camileri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri.

Yurttaş, H. ve Özkan H. (2008). *Yolların Suların ve Sanatın Buluştuğu Şehir Erzurum*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları

İnternet Kaynakları

(http://cografyaharita.com/turkiye_mulki_idare_haritalari2.html)

<https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/>)

<https://web.archive.org/>

<https://nisanyanmap.com/?yer=12633&haritasi=yaz%C4%B1gedi%C4%9>

Fi Erişim Tarihi 17.02.2021

